

У 511.01

Б 832

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

БОРОВСЬКА ОЛЬГА ВАСИЛІВНА

УДК 811.161.2:001.4:796

**СПВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА
ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ТЕРМІНІВ В
УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ**

10.02.01 – українська мова

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

КИЇВ – 2004

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов Львівського державного інституту фізичної культури Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту.

- Науковий керівник** – доктор філологічних наук,
професор, академік АН ВШУ
Денисенко Софія Никифорівна,
Львівський державний інститут фізичної культури,
професор кафедри іноземних мов.
- Офіційні опоненти:** доктор філологічних наук, професор
Поповський Анатолій Михайлович,
Юридична академія МВС України,
професор кафедри українознавства;

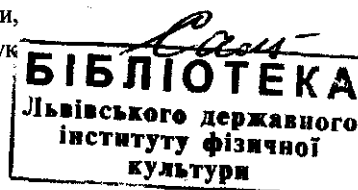
кандидат філологічних наук
Іващенко Вікторія Людвігівна,
Інститут української мови НАН України,
докторант.
- Провідна установа** – Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра методики викладання
української мови і культури мовлення,
Міністерство освіти і науки України, м. Тернопіль.

Захист відбудеться 14 грудня 2004 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.173.01 при Інституті української мови НАН України за адресою: 01001 м. Київ, вул. М. Грушевського, 4.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України (м. Київ, вул. Грушевського, 4).

Автореферат розіслано 13 листопада 2004 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук

І.А. Самойлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення України як незалежної демократичної держави сприяло активному розвитку національної самосвідомості, освіти, науки, культури, мистецтва тощо. Одним із його аспектів є подальша розбудова системи фізичного виховання, адже фізична культура та спорт піднімають престиж країни на міжнародній арені та відіграють важливу роль у зміцненні здоров'я нації. Визначальним у цьому процесі є формування поняттєвого апарату професійних найменувань та забезпечення умов ефективної фахової комунікації у цій сфері.

Незважаючи на майже десятилітній період дії Закону України "Про розвиток і застосування мов в Україні" (1995) та окремі положення Закону України "Про фізичну культуру і спорт" (1993), Цільової комплексної програми "Фізичне виховання – здоров'я нації" (1998), у галузі фізичної культури і спорту залишається чимало невирішених проблем, пов'язаних із функціонуванням української мови як загалом, так і окремих її підсистем зокрема (Л.М. Головата, А.Г. Кочур, Ц.Я. Рожковський, Б.М.Шиян, Б.З. Якимович та ін.). Однією з них є унормування та систематизація іншомовних та питомих термінокомпонентів фахової лексики цієї сфери як відкритої системи, яка швидко розвивається, збагачується новими поняттями, адаптуючи при цьому значну кількість іншомовних слів, що асимілюються українською мовою, особливо в засобах масової інформації та у молодіжному середовищі. В останні роки спостерігається тенденція до появи чималої кількості нових термінів на позначення видів рухової активності, які стають чимраз популярнішими серед українського загалу: *фітнес, шейпінг, армрестлінг, бодібілдинг, шорт-трек, боулінг* тощо. На думку мовознавців (Т. Р. Кияк, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько, В. С. Перхач) та фахівців з фізичної культури (Л. П. Сергієнко, В. Г. Осінчук, І. К. Попеску, М. Д. Зубалій, В. В. Сіркізюк), такі запозичення порушують норми української мови, її милозвучність та поняттєвий апарат галузевої науки.

Необхідність його впорядкування вимагає нових розвідок у цьому напрямку. Щоправда деякі аспекти теоретичних досліджень української спортивної термінології вже знайшли своє відображення у працях таких науковців, як М. М. Паночко (лексико-семасіологічні аспекти розвитку спортивної термінології), А. Г. Кочур (організаційно-методичні аспекти розвитку сучасної спортивної термінології), І. Т. Янків (історико-методологічні засади розвитку української спортивної термінології), О. М. Вацеба, М. С. Герцик (специфіка формування української галузевої термінології), Л. М. Бардіна, Л. М. Назаренко (специфіка творення та нормування спортивних термінів). Проте з огляду на питома

національні та інтернаціональні терміни цей масив лексики окремо не розглядався.

Саме відсутність спеціальних ґрунтовних досліджень національних та інтернаціональних компонентів в українській термінології фізичної культури та спорту, їх ролі у формуванні та функціонуванні нових термінологічних одиниць власне й зумовила **актуальність теми** дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводилося відповідно до теми “Спортивне термінознавство: проблеми української та чужоземних мов” Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури та спорту на 2001 – 2005 рр. Державного комітету молодіжної політики, спорту та туризму України за номером державної реєстрації 0102U002642.

Об'єкт дослідження – українська термінологія фізичної культури та спорту.

Предмет дослідження – національні та інтернаціональні терміни фізичної культури та спорту.

Мета дослідження – визначити співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології фізичної культури та спорту й окреслити перспективні шляхи її розвитку.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати сучасні проблеми розвитку української термінології фізичної культури та спорту;
- виявити основні шляхи поповнення спортивної термінології;
- визначити відсоткове співвідношення національних та інтернаціональних термінів фізичної культури та спорту;
- окреслити основні тенденції подальшого розвитку сучасного українського спортивного термінознавства.

Мета та завдання визначили **методи дослідження**, які застосовувалися в роботі. Серед них загальнонаукові та лінгвістичні методи, зокрема метод аналізу науково-методичної літератури, порівняльно-історичний, описовий, зіставний метод, метод системного аналізу.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на системному підході до вивчення **джерельної бази** – словників, періодичних видань, методичних посібників із загальних та конкретних фахових питань. Фактичний матеріал для дослідження дібрано з тлумачних, перекладних та енциклопедичних словників української мови та спеціалізованих словників, що репрезентували окремі сегменти чи аспекти терміноапарату, який обслуговує сферу української фізичної культури та спорту на сучасному етапі їх розвитку. Саме вони якнайкраще

відображають стан галузевої термінології у той чи інший період її історичного розвитку й формування та є потенційною основою для остаточного оформлення і кодифікації термінології, здатної задовільнити комунікативні потреби зазначеної галузі.

Наукова новизна полягає у встановленні основних екстра- та інтралінгвальних чинників впливу на терміносистему фізичної культури та спорту, визначенні співвідношення національних та інтернаціональних термінів у цій галузі, дослідженні основних способів їхнього творення в українській мові. Вперше окреслено тенденції та перспективи подальшого розвитку термінологічної системи галузі. Аналізуються окремі аспекти функціонування новітніх запозичень в українській спортивній термінології.

Теоретичне та практичне значення. Окремі положення дисертації можуть бути використані для подальшого розроблення теорії галузевих терміносистем, зокрема вироблення механізмів корегування співвідношення іншомовних та питомих термінів як однієї з визначальних засад їхнього формування; в навчальних курсах із термінознавства; у практиці укладання термінологічних словників з фізичної культури та спорту; у безпосередній професійній підготовці фахівців галузі, а саме: при викладанні навчальних дисциплін “Вступ до спеціальностей галузі”, “Теорія і методика фізичного виховання”, при проведенні курсів підвищення кваліфікації працівників галузі фізичного виховання та спорту.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес з дисциплін “Ділова українська мова” та “Українська мова” для студентів Львівського державного інституту фізичної культури, Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, Івано-Франківського коледжу фізичного виховання, Львівського вишого училища фізичної культури, а також у процес перепідготовки викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів західного регіону України, про що свідчать відповідні акти, подані у додатку Б дисертації.

На основі зібраного фактичного матеріалу укладено “Короткий тлумачний словник термінів галузі фізичної культури та спорту”.

Апробація дисертації. Робота апробована на міжнародних наукових, науково-практичних та науково-методичних конференціях: “Проблеми української термінології” (Львів, 2002), “Современные проблемы лексикографии” (Гродно, 2002), “Методологічні проблеми сучасного перекладу” (Гурзуф, 2003), “Українська термінологія і сучасність” (Київ, 2003), “Молода спортивна наука України” (Львів, 2001-2003); “Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві” (Луцьк, 2002), “Фізична культура, спорт і здоров’я” (Харків, 2003), а також на засіданнях професорсько-викладацького складу кафедри української мови та кафедри іноземних мов.

Публікації. Основні положення дисертації відображені в 12 публікаціях: 10 статтях, 3 з яких надруковані у наукових фахових виданнях ВАК України, 1 тезах та Короткому тлумачному словнику термінів галузі фізичної культури та спорту (Львів, 2003), що вийшов окремим виданням.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та двох додатків (А, Б). Загальний обсяг дисертації становить 235 друкованих сторінок, з них: 158 сторінок основного тексту, 52 сторінки – додатки. Перелік джерел налічує 250 найменувань, серед яких 29 праць іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі до дисертації подано загальну характеристику ступеня вивченості проблем української спортивної термінології в сучасному мовознавстві, що дає змогу обґрунтувати актуальність теми дослідження, визначити його об'єкт та предмет. Також сформульовано мету й основні завдання, з'ясовано наукову новизну, вказано теоретичне та практичне значення одержаних результатів роботи і форми її апробації. У рамках вступу окреслено методологічне спрямування, названо методи, за допомогою яких опрацьовувався аналізований матеріал.

У першому розділі “Українська термінологія галузі фізичної культури та спорту як наукова проблема” йдеться про розвиток української національної термінології, починаючи з кінця ХІХ століття і до сьогодення. Подано короткий огляд наукових праць з теми дослідження, і в його контексті розглянуто проблему формування та стандартизації української термінології галузі фізичної культури і спорту.

Проблема визначення понять “термін” і “термінологія” є актуальною в сучасних наукових дослідженнях. Існує чимало найрізноманітніших спроб їхнього тлумачення. Проте термін, як і всі інші мовні універсалиї, важко піддається дефініюванню.

Проаналізувавши сучасні підходи до вирішення цієї проблеми в науковій літературі (Т.Р. Кияк, Т.І. Панько, Л.М. Полюга, Р.В. Іваницький, Л.О. Симоненко), ми окреслили коло термінів, які входять у поняття “спортивна термінологія”. На нашу думку, **спортивний термін** – це слово або словосполучення, вживані на позначення спортивних дій, місця та особливостей їхнього перебігу, виконавців, діячів спорту, а також предметів, спортивного спорядження, певних рис та особливостей спортивної дії, спортивних титулів і звань.

У другому розділі “Шляхи поповнення української термінології галузі фізичної культури та спорту” значну увагу приділено передумовам та особливостям історичного розвитку національної терміносистеми галузі.

Термінологіка фізичної культури та спорту формується на базі національного корпусу мови. Процес творення нових термінів у цій галузі є досить інтенсивним. Спортивна термінологія почала розвиватися наприкінці XIX століття і остаточно сформувалася вже за радянської доби. Визначальним соціолінгвальним фактором при цьому було домінування російської мови, унаслідок якого окремі деривативні та семантичні моделі термінотворення уподібнювалися до відповідних російських зразків.

До екстралінгвальних факторів формування аналізованої термінологіки належить також розвиток власне спорту та фізичної культури, соціально-культурна та військово-політична ситуація у суспільстві. Як відомо, суспільно-політичні умови, які склалися на різних етапах історичного розвитку України часто були не сприятливими для налагодження тісних зв'язків між східною та західною частинами країни, а також для формування єдиної національної мови. Українська спортивна термінологія не була винятком у цій ситуації. Східна Україна тяжіла до російськомовних моделей та зразків термінотворення, а Західна – до польських та німецьких. На Східній Україні були створені та функціонували, наприклад, такі специфічні терміни, як *плигун, пішоходець, м'ясень, серцевожильна система, корегувальна гімнастика, ковзанева спілка, лижвяні станції, перебіг (забіг), веслування двопарне зі стерначем, гонові судна, трав'яний гокей, скраклі, зарахувальні змагання, безбол*; у Західній Україні – *відбиванка, кошиківка, ситківка, гаківка, копаний м'яч, лецетарство, наколесництво, санкарство, біжня, скічня, одягальня, мет списом, стусан кулею*.

Щодо лінгвальних чинників впливу на процес формування української спортивної термінології, вважаємо за доцільне виділити власне розвиток української мови, вплив на неї інших мов, як з огляду на загальномовний континуум, так і спортивну термінологію зокрема.

У цьому розділі аналізуються автентичні терміни галузі фізичної культури та спорту, визначаються основні шляхи творення спортивних термінів з внутрішніх ресурсів української мови.

Проаналізувавши вибірку автентичних лексичних одиниць у сучасній українській спортивній термінології, ми виявили, що поміж них найбільшу частину складають іменники (62%), потім дієслова (12%), прикметники (9%), прислівники (7%); найменшу частину – числівники (1%). Термінологічні сполуки становлять 32% (рис.1).

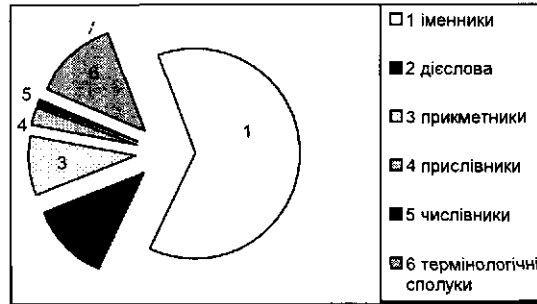

Рис.1. Співвідношення частин мови в українській термінології галузі фізичної культури та спорту

Із внутрішніх ресурсів мови спортивні терміни утворюються здебільшого такими основними шляхами:

- 1) надання наявним словам нових значень (наприклад, *магазин, обруч, вилка, груша, щит, ланка*);
- 2) афіксації, тобто побудови нових термінів за допомогою афіксів (наприклад, *тренування, змагання, підстрибування, заявка, переворот, пробіг, забіг, перехід, перенапруження, перетренованість*);
- 3) новоскладання та словоскладання (наприклад, *двостерновий, лижоролер, самозахист, самопідготовка*);
- 4) синтаксичного поєднання слів у терміносполуки (наприклад, *вільний удар, вільні вправи, баскетбольний кошик, триразовий чемпіон, передавати естафету, стиль гри, штовхання ядра, метання молота, двокроковий лижний хід, тренувальні форми змагальних вправ*);
- 5) абрєвіації (наприклад, *НОК – Національний олімпійський комітет, МОК – Міжнародний олімпійський комітет, ДЮСШ – Дитячо-юнацька спортивна школа, ФФУ – Федерація футболу України*).

У сучасних умовах розвитку спортивної термінології запозичення як результат інтенсивної взаємодії не лише мов, а й фізичної культури та спорту, виділяють як явища екстра- та інтралінгвального плану, під якими розуміють перенесення поняття та слова (словосполуки), яке його називає, в іншомовний соціум, в іншу національну культуру. Тобто мовне запозичення різних видів є результатом процесу запозичення поняття.

Предметом нашого аналізу були такі словники: Словник іншомовних слів за ред. Мельничука О. С. (К., 1985); Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові (К., 1999); Л. О. Пустовіт та

ін. Словник іншомовних слів (К., 2000); Морозов С., Шкарапут Л. Словник іншомовних слів (К. 2000).

На його основі визначено співвідношення різномовних запозичень в українській спортивній термінології.

Зауважимо, що значна частина спортивних термінів іншомовного походження є інтернаціоналізмами. Високий відсоток (55 %) англійських та французьких термінів у субсистемі запозиченої спортивної лексики зумовлений екстралінгвальними чинниками, зокрема, тим, що Англія та Франція були батьківщиною багатьох видів спорту (*футбол, крикет, теніс, більярд* та ін.), що спричинило поширення термінів разом із детермінованими поняттями (рис. 2).

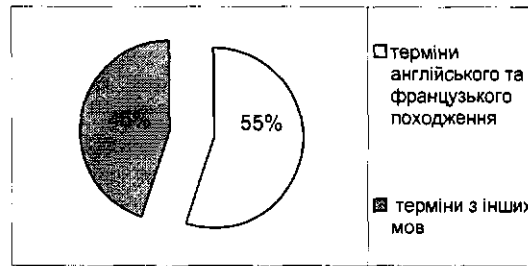

Рис. 2. Співвідношення спортивних термінів англійського та французького походження щодо іншомовних запозичень

На підставі досліджень ми з'ясували, що 42% термінів є за походженням англійські; 13% – французькі; 13% – грецькі; 4% – німецькі; 3% – перські; 2% – італійські; 2% – латинські; 2% – голландські; 1,5% – японські; 1,5% – санскрит; терміни з португальської, іспанської, норвезької, шведської, ескімоської, китайської, татарської мов становлять менше ніж 1% з кожної, загалом, вони становлять 7% (рис. 3).

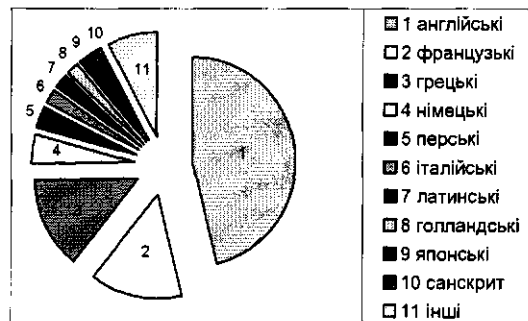

Рис.3. Співвідношення різномовних запозичень в українській спортивній термінології

Розглянуті терміни-запозичення мають різний ступінь асиміляції у субсистемі галузі фізичної культури та спорту і в українській мові загалом. Такі терміни, як *атлет, баскетбол, велосипед, гімнастика, гол, граната, диск, естафета, етап, клас, крос, клуб, медаль, спорт, стадіон, тренування, тур, туризм, фаворит, фігура, футбол, центр, чемпіон, шахи, шпага, штраф* давно адаптовані українською мовою, підпорядковуються правилам її граматики, утворюють похідні за питомо українськими моделями і за допомогою українських морфем (*тренування – тренер, тренерський, тренуваність; футбол – футболіст, футболістка, футбольний, футболка, міні-футбол; чемпіон – чемпіонат, чемпіонство, чемпіонський*), активно розширюють вектори лексичної сполучуваності (*тренувальний процес, тренувальний зал, аматорський футбол, жіночий футбол, олімпійський чемпіон, чемпіон світу, абсолютний чемпіон*), узгоджуються з фонетичними нормами української мови.

Низка запозичених спортивних термінів та терміносполук іншомовного походження ще проходять процес асиміляції в українській мові. Саме цим чинником можна пояснити варіантність їхнього написання та вимови (іноді її можна трактувати як відсутність остаточної правописної оформленості), про що свідчить не тільки публіцистична й розмовна, але й лексикографічна практика: *тхеквондо = тайквондо = теквондо; тайбокс = тай-бокс; ушу = у-шу; фехтмейстер = фехтмайстер; кунгфу = кунфу = кун-фу; бейсбол = безбол; трансфер = трансферт*. Є запозичені терміни, що мають лише один варіант написання, хоч він і не відповідає ні орфографічним, ні орфоепічним, ні ефонічним нормам української мови, наприклад: *віндсюрфінг, хет-трик, аутсайдар, крауч, треджен, кегельбан, шорт-трек, хула-хуп*.

У третьому розділі “Аналіз співвідношення національних та інтернаціональних термінів у галузі фізичної культури та спорту” йдеться про сферу фіксації термінологічної системи галузі – спеціалізовані словники спортивних термінів. Ми вивчили більше десяти словників, виданих у період з 1991 до 2003 року. Аналізовані словники містять від 350 до 18000 термінів. Вони невеликі за обсягом, їх накладки незначні і тому не можуть задовольнити потреб фахівців галузі. Зазначені лексикографічні джерела не охоплюють значної частини термінів, здебільшого не подають їхнього тлумачення, а лише переклад, часто використовуючи при цьому російські кальки. Вважаємо, що українська термінологія фізичної культури та спорту не достатньо лексикографічно відображена, тому на сучасному етапі актуальною є потреба створення загального фундаментального тлумачного словника спортивних термінів.

Дослідивши співвідношення національних та інтернаціональних термінів фізичної культури та спорту, ми дійшли висновку, що як такими інтернаціональними лексичними одиницями в цій галузі можна вважати терміни, що тотожні за своїм змістом, етимологічно походять з однієї мови і функціонують як мінімум у трьох неблизькоспоріднених мовах.

Українська термінологія фізичної культури та спорту належить до нових шарів лексичної системи мови, тобто відсоток її інтернаціональних термінів є доволі високим. Це підтверджують дослідження М. М. Паночка, Л. Б. Ткачової. Для визначення співвідношення національних та інтернаціональних лексем у сучасній спортивній термінології ми проаналізували терміни Великого тлумачного словника української мови (уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел, К., 2001). Цей словник включає 170000 слів і словосполук та призначений для широкого загалу читачів. За своєю структурою він є реєстрово-гніздовим. Мотивація залучення слова до словника зумовлена його фактичним використанням у текстах художньої літератури, науково-популярних виданнях, масових часописах, технічній літературі та усній мові. Окрім того наводиться основна термінологія сучасної науки та техніки. Аналізований словник є найновішим однотомним тлумачним словником української мови.

Автентичність запозичень визначали з огляду на наявність того чи іншого терміна в Словнику іншомовних слів за ред. О.С. Мельничука (К., 1985). Проведений аналіз показав, що з 170000 слів і словосполучень, зафіксованих у Великому тлумачному словнику української мови, тільки 850 (0,5%) належать до терміносистеми галузі фізичної культури та спорту.

У відібраній групі спортивних термінів 600 є запозиченими, що становить 70% (з них 20% – інтернаціоналізми), 250 – питомо українськими, що становить 30% (рис. 4).

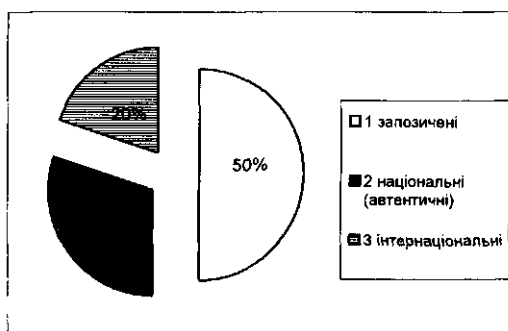

Рис. 4. Співвідношення національних, запозичених та інтернаціональних термінів у галузі фізичної культури та спорту

Загалом зазначимо, що в українській термінології з фізичної культури та спорту переважають інтернаціональні та запозичені терміни над національними. Здебільшого поповнення термінів відбувається через пряме запозичення з інших мов або калькування.

Проаналізовані також шляхи поповнення української термінології фізичної культури та спорту з власних, автентичних джерел та за рахунок іншомовних запозичень.

У четвертому розділі дисертації “Основні тенденції розвитку, стандартизації та уніфікації української термінології галузі фізичної культури та спорту” розглядається процес уніфікації та стандартизації термінології, пов’язаний з існуванням технічних та мовних стандартів, що мають різну природу. Уніфікація термінологічних одиниць передбачає ліквідацію синонімії, яка є небажаною в термінології, та однозначність у визначеннях наукових понять. Щодо стандартизації, то можна говорити про виділення лінгвістичних стандартів як для терміносистеми загалом, так і для окремих словотвірних моделей зокрема. Процес стандартизації передбачає також визначення оптимальної довжини термінів для відповідної терміносистеми. Результати дослідження показали, що найпоширенішими та найоптимальнішими у спортивній термінології є дво- та трикомпонентні терміни.

На сучасному етапі перед спортивним термінознавством постає проблема формування адекватної термінологічної системи. На нашу думку, основним засобом її вирішення є термінологічне планування, що забезпечує реалізацію концептуальних положень мовного планування в конкретних галузях людської діяльності, у спеціальних підмовах цих галузей. Термінологічне планування – це сукупність методологічних (теоретичних) принципів і методик, а також технічних прийомів та організаційних заходів з боку держави, наукових організацій, спеціальних спортивних інституцій, котрі покликані забезпечити належний рівень фахової комунікації у галузі фізичної культури та спорту.

Враховуючи основні положення загальномовного планування, розроблені в дисертаційній роботі Т. Д. Михайленко (Москва, 1996), ми пропонуємо розглянути такі напрямки термінологічного планування у галузі фізичної культури та спорту:

- виділення мовної і спеціальної проблематики термінологічних досліджень та вирішення на цій основі низки організаційних завдань (формування відповідних органів керівництва й координації роботою, вирішення фінансових питань, матеріально-технічне забезпечення);

- визначення структури терміносистеми та взаємозв'язку між окремими її елементами (термінологіями окремих видів спорту);
- ґрунтовний аналіз термінології, яка функціонувала на початку XX століття на теренах Західної та Східної України, і прийняття рішення про доцільність та можливість її використання у сучасних умовах;
- вибір способів передачі запозиченої термінології.

Відповідно основними організаційними заходами термінологічного планування у галузі фізичної культури та спорту повинні бути:

- формування лабораторій (груп) термінологів-фахівців та термінологів-лінгвістів на базі Державного науково-дослідного інституту фізичної культури і спорту, вищих навчальних закладів фізкультурного профілю;
- розв'язання питань фінансування та матеріально-технічного забезпечення (комп'ютерна та поліграфічна база, забезпечення термінографічними джерелами, іншою спеціальною літературою);
- розроблення планів наукової роботи щодо поняттєвої та лінгвістичної проблематики;
- проведення наукових конференцій та семінарів з проблем спортивної термінології.

Стандартизація термінологічної системи має відбуватися за умови державної підтримки і мати правову силу. Слід зазначити, що наслідки лінгвістичної нормалізації можуть мати лише рекомендаційний характер. Фахівець-лінгвіст визначає тільки нормативність чи ненормативність семантичної та словотвірної структури спортивного терміна, доцільність чи недоцільність його використання. Фахівець галузі фізичної культури та спорту засвідчує, чи відбиває пропонуванний термін детерміноване поняття і наскільки доречним є його використання у фаховій мові. У такому випадку увага зосереджується не на мовному знаку, а на понятті, на перший план виступає не системність у термінотворенні, а системність в окресленні понять. Процес ефективної нормалізації та стандартизації термінологічної системи галузі фізичної культури та спорту відбуватиметься за умови тісної співпраці фахівців-лінгвістів та фахівців галузі.

ВИСНОВКИ

1. Ґрунтовний аналіз спеціальної літератури з питань термінологічного забезпечення галузі фізичної культури та спорту дає підстави стверджувати, що на сьогодні дослідження функціонування й розвитку відповідної фахової термінології залишається однією з актуальних проблем української лінгвістики. Тривалий час зусилля мовознавців та теоретиків фізичної культури були розрізненими й торкалися тільки окремих сторін означеної проблеми: лексико-семасіологічних аспектів термінів, організаційно-методичних аспектів розвитку сучасної спортивної термінології, історико-методологічних засад розвитку української спортивної термінології, специфіки формування української галузевої термінології, специфіки творення та унормування спортивних термінів.

В умовах інтенсивного поширення в Україні нових видів рухової активності та посиленого розвитку фізичного виховання і спорту наразі бракує наукових досліджень із проблем розвитку та функціонування спортивної термінології.

2. Аналіз сучасної наукової, науково-методичної, навчальної літератури, спеціалізованих словників лексики фізичного виховання і спорту, друкованих засобів масової інформації та мови українських спортивних теле- / радіопрограм, спостереження за розвитком спортивної термінології дає підстави стверджувати, що до основних сучасних питань розроблення української термінології фізичної культури та спорту належать як загальні мовознавчі, так і специфічні вузькофахові проблеми.

Поміж мовознавчих – проблема функціонування української мови в спортивному середовищі, питання синонімії, визначення способів передавання та транслітерації запозичених термінів. Із вузькофахових проблем найпомітнішими є недостатня кількість найменувань та накладів відповідних словників і довідників, переважання російськомовної навчальної літератури, реалізація навчального процесу в деяких галузевих вищих навчальних закладах російською мовою, нестача кваліфікованих термінознавців, невмотивоване калькування англійських термінів без їхньої адаптації до норм української мови, низький рівень термінологічної грамотності українських спортивних журналістів, коментаторів, арбітрів; відсутність системи стимулювання й підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців фізичної культури з питань фахової термінології.

3. Корпус сучасної термінології галузі фізичної культури та спорту поповнюється як за рахунок внутрішніх ресурсів української мови, так і через запозичення з інших мов.

Щодо внутрішніх ресурсів української мови терміни творяться такими шляхами, як надання наявним словам нових значень, афіксація,

основоскладання та словоскладання, синтаксичне поєднання слів у терміносполуки, аббревіація. На підставі здійсненого дослідження можна стверджувати, що найпродуктивнішими у спортивній термінології є афіксація та синтаксичне поєднання слів у терміносполуки. Творення спортивних термінів на ґрунті питомих засобів в українській мові відбувається відповідно до норм українського термінотворення.

4. Спортивні терміни-запозичення адаптуються в українській мові переважно шляхом транслітерування – відтворення оригіналу, тобто створення фонемної копії-запозичення (наприклад, *фрістайл*, *боулінг пауеліфтінг*, *крос*) та калькування (наприклад, *water polo* – *водне поло*, *corner kick* – *кутовий удар*).

Результатом інтенсивної інтерференції російської та української мов у спортивній термінології стало зловживання запозиченнями з російської мови, невиправдане калькування спортивних термінів на позначення поняттєвого апарату галузі, запозичення словотвірних моделей. Оскільки цей процес був штучним і насаджувався українській термінології, це призвело до порушення внутрішніх закономірностей розвитку терміносистеми. З урахуванням інтра- та ексталінгвальних чинників можна стверджувати, що на сучасному етапі основними мовами-продуцентами спортивних термінів є англійська та французька.

5. У сучасній українській термінології фізичної культури та спорту спостерігаємо значне переважання інтернаціональних та запозичених термінів над національними. Поповнення основного масиву термінів відбувається шляхом прямого запозичення з інших мов чи калькування. При з'ясуванні динаміки розвитку співвідношення національних та інтернаціональних термінів аналізованої галузі виявлено тенденцію до зростання частки інтернаціональних та запозичених термінів. У цьому аспекті актуалізується потреба збереження масиву національної термінології, тому теза про необхідність активнішого творення термінів за рахунок питомих ресурсів мови є обґрунтованою та виправданою, такою, що має бути врахована при окресленні перспектив розвитку української спортивної термінології.

6. На сучасному етапі перед спортивним термінознавством постає проблема формування термінологічної системи, яка б забезпечувала належний рівень фахової комунікації. На нашу думку, її можна частково вирішити шляхом реалізації основних організаційних засобів термінологічного планування, екстрапольованих на практичні термінологічні потреби галузі фізичної культури та спорту.

Окреслюючи перспективи наступних досліджень, слід зазначити, що уваги науковців потребують такі ділянки функціонування термінів галузі фізичної культури та спорту, як спортивна преса, науково-методична література, усна мова.

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ
; ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

1. Боровська О. Короткий тлумачний словник термінології галузі фізичної культури та спорту. – Львів, 2003. – 54 с.
2. Боровська О. Співвідношення інтернаціонального та національного у перекладі спортивних термінів // Вісник Сумського держ. ун-ту. Філол. науки. – Суми, 2003. – № 4 (50). – С. 24 – 26.
3. Боровська О. Динаміка розвитку української термінології у галузі фізичної культури та спорту // Українська термінологія і сучасність. – Київ, 2003. – С. 37 – 40.
4. Боровська О. Словник спортивних термінів як відображення інтернаціональних витоків української спортивної термінології // Сб. науч. трудов по лексикографії. – Гродно, 2002. – С. 129 – 131.
5. Боровська О. Автентичні терміни в сучасній українській термінології з фізичної культури та спорту // Вісник нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Проблеми української термінології. – Львів, 2002. – № 453. – С. 433 – 435.
6. Боровська О. Словотвір як один із шляхів збагачення української спортивної термінології // Семантика мови і тексту: Зб. наук. статей. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 67 – 70.
7. Боровська О. До питання про національні та інтернаціональні терміни в українській спортивній терміносистемі // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2001. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 23 – 24.
8. Боровська О. Національні витoki української термінології з фізичної культури та спорту // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2002. – Вип. 6. – Т. 1. – С. 8–10.
9. Боровська О. Лексикографічне відображення української спортивної термінології в кінці ХХ століття // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. пр. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – Т. 1. – С. 3–5.
10. Боровська О. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології сфери фізичної культури та спорту // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Львів, 2003. – Вип. 7. – Т. 1. – С. 35 – 40.
11. Боровська О. Терміни іншомовного походження в українській термінології галузі фізичної культури та спорту // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання та спорту: Зб. наук. пр. / За ред. С.С. Єрмакова. – Харків; Львів, 2003. – №16. – С. 32 – 37.
12. Боровська О. Основні тенденції розвитку української термінології галузі фізичної культури та спорту // Мат.-ли V Міжнар. наук. конф. „Фізична культура, спорт та здоров'я”. – Харків, 2003. – С. 8.

АНОТАЦІЇ

Боровська О.В. Співвідношення національних та інтер-національних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Інститут української мови НАН України, Київ, 2004 рік.

Дисертацію присвячено проблемі розвитку й формування термінологічної системи фізичної культури і спорту. Визначено екстра- та інтралінгвальні чинники впливу на терміносистему, співвідношення національних та інтернаціональних термінів, а також основні шляхи поповнення термінологічної системи галузі з автентичних джерел та за рахунок іншомовних запозичень. Окреслено подальші тенденції та перспективи розвитку, стандартизації і уніфікації української термінології галузі фізичної культури і спорту. Зазначено організаційні заходи та напрямки її термінологічного планування.

Ключові слова: термінологія, спортивні терміни, галузева термінологічна система, національні терміни, інтернаціональні терміни, стандартизація.

Боровская О.В. Соотношение национальных и интернациональных терминов в украинской терминологии отрасли физической культуры и спорта. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Институт украинского языка НАН Украины, Киев, 2004 год.

Диссертация посвящена проблеме развития и формирования терминологической системы отрасли физической культуры и спорта. Определены экстра- и интралингвистические факторы влияния на терминосистему, соотношение национальных, а также интернациональных терминов, основные пути пополнения терминологической системы отрасли за счет исконной либо заимствованной с других языков лексики. Намечены дальнейшие тенденции и перспективы развития, стандартизации, унификации украинской терминологии отрасли физической культуры и спорта. Указаны организационные мероприятия и пути терминологического планирования.

Ключевые слова: терминология, спортивные термины, отраслевая терминологическая система, национальные термины, интернациональные термины, стандартизация.

Borovska O.V. The correlation of national and international terms in Ukrainian terminology of physical culture and sport field. – Manuscript.

The thesis for a Candidate of Philological Science Degree in specialty 10.02.01 – Ukrainian language. Institute of Ukrainian language, Kyiv, 2004.

The thesis is devoted to the problem of Ukrainian terminology of physical culture and sport field development; determination of national and international terms correlation in sport terminology. The importance of the work lies in the modern Ukrainian terminology of physical culture and sport field research. It has been analyzed the ways of the field terminological system enrichment from original and international sources. It reveals the mechanisms of the Ukrainian terminological building in the sport terminology, making possible to shape rather objective approach to optimization and standardization of this terminological system and promotes optimal building up of the Ukrainian sporting terminology, taking into consideration the experience of the target language.

The correlation between terms with Ukrainian and foreign origin is accordingly 30% (national) to 70% (international). It has been determined the further tendencies and prospects of Ukrainian terminology of physical culture and sport field development, standardization and normalization.

The aim of the research is to determine the correlation between terms with Ukrainian and international origin, to analyze the present state of terminological system and to describe the ways of its enrichment.

The tasks of the research:

- To analyze the process of development and forming of Ukrainian terminology of physical culture and sport field.
- To analyze the ways of the field terminological system enrichment from original and international sources.
- To determine the correlation between terms with Ukrainian and international origin.
- To define the further tendencies and prospects of Ukrainian terminology of physical culture and sport field development, standardization and unification.

The object of the research is Ukrainian terminology of physical culture and sport field. The subject of the research is national and international aspects in Ukrainian terminology of physical culture and sport field.

Various methods have been used in the research: the main one has been analyzes of scientific literature sources, analytical-descriptive method, comparative, method, systematical approach.

Scientific novelty of the results:

2160

- It has been fulfilled for the first time the complex scientific analyze of the process of development and forming of Ukrainian terminology of physical culture and sport field.
- It has been determined main extra- and intralinguistic factors which influenced the terminological system.
- It has been determined the correlation between terms with Ukrainian and international origin.
- It has been defined the further tendencies and prospects of Ukrainian terminology of physical culture and sport field development, standardization and unification.

The results of the research can be used in the lectures devoted to practical sport terminology problems, in the theory and practice of lexicography, in the process of normalization and standardization of Ukrainian terminology of physical culture and sport field. The realized value of the thesis is compiling of the Explanatory dictionary of physical culture and sport field terms and terms combinations (about 1000 terminological units). It can be used as a means of terminological standardization.

Key words: terminology, sport terms, field terminological system, national terms, international terms, standardization.

Підписано до друку 29.10.2004.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9 Формат 60x90/16.

Тираж 100 прим. Папір офсетний Зам. №301.

Надруковано видавничим центром
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 41.

